

۵

اولویت‌بندی تأثیرات تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی

حسن شهباز^۱

سعید نادری اصل^۲

ژوئیه‌شگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

^۱. دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و علوم سیاسی دانشگاه امام صادق(ع) Shahbaz.isu@gmail.com

^۲. دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و علوم سیاسی دانشگاه امام صادق(ع) Naderiasl@gmail.com

چکیده

از زمان ملی شدن صنعت نفت ایران، این صنعت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع درآمد ملی به شمار می‌رفت. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نیز همچنان مسئله نفت، به‌عنوان یکی از مسائل مهم و ضروری در خصوص درآمدهای دولت‌ها محسوب می‌شد؛ به‌طوری‌که دشمنان انقلاب اسلامی در برهه‌های مختلف، باهدف تضعیف ایران اسلامی، سعی در تحریم نفتی این کشور داشته‌اند، چراکه با این تحریم‌ها به دنبال تأثیرگذاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بودند. برغم تأکیدهای مکرر مبنی بر صادرات غیرنفتی، اما همچنان صنعت نفت ایران به‌عنوان یکی از صنایع مهم در کشور به شمار می‌رود. در سال‌های اخیر با شروع تحریم‌های همه‌جانبه علیه جمهوری اسلامی ایران، صنعت نفت نیز از این طوفان مستثنی نشده و آماج حملات تحریمی امریکا و اتحادیه اروپا قرار گرفته است. این پژوهش به دنبال بررسی تأثیرات تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر ابعاد اصلی امنیت ملی اعم از نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی می‌باشد؛ بدین ترتیب در گام اول، تأثیرات مثبت و منفی تحریم‌ها را به‌صورت توأمان، مبتنی بر نظرات خبرگان این حوزه شناسایی و احصا نموده و سپس در گام دوم به اولویت‌بندی تأثیرات مذکور با استفاده از روش پژوهش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) خواهیم پرداخت. علت استفاده از این روش، بهره‌مندی هرچه بهتر از زمان و منابع موجود هست؛ به‌طوری‌که نتیجه پژوهش حاضر با تأکید بر اولویت‌های به‌دست‌آمده، راهنمای بسیاری از سیاستمداران و مدیران در بهره‌مندی از امکانات، زمان و منابع موجود خواهد بود. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بُعد اقتصادی امنیت ملی بیشترین تأثیر را از تحریم‌های نفتی می‌پذیرد و نیز در میان تمامی زیر مؤلفه‌های ابعاد امنیت ملی، مسئله افزایش تورم و کسری بودجه، بیشترین اوزان را در میان نظرات خبرگان به خود اختصاص داده‌اند.

• واژگان کلیدی

تحریم، نفت، امنیت، امنیت ملی، اولویت‌بندی، تحلیل سلسله مراتبی.

بیان مسئله: بعد از اتمام جنگ جهانی دوم، راهبرد تحریم به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهرم فشار در سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ قرار گرفت، به‌طوری‌که با محور قرار دادن تجارت و اقتصاد، سعی شد در یک نبرد ناعادلانه، کشور هدف دچار فروپاشی اقتصادی گردد. لازم به ذکر است که هرچه به زمان حاضر نزدیک می‌شویم، بروز و ظهور این راهبرد در سیاست خارجی بازیگران، پررنگ‌تر می‌شود. از طرفی پس از پیروزی انقلاب اسلامی و اعلام موضع ایران در خصوص عدم وابستگی به ابرقدرت‌های جهان و تأکید بر استقلال سیاسی، بسیاری از کشورهای مختلف اعم از امریکا و اتحادیه اروپا، تفکر انقلاب اسلامی را در تعارض کامل با اهداف و منافع خود چه در سطح منطقه و چه در سطح جهانی دیده‌اند؛ لذا پس از ناکام ماندن از طریق حملات نظامی از طریق رژیم بعثی عراق، شروع به اعمال تحریم‌های گوناگون علیه نظام جمهوری اسلامی ایران نمودند. در این راستا صنعت ملی نفت به‌عنوان یکی از صنایع مهم در کشور به شمار می‌رود، به‌طوری‌که امریکا و اتحادیه اروپا با درک این مسئله، تحریم‌های مختلفی بر صنعت نفت ایران اعمال کردند و در سال‌های گذشته شاهد این بوده‌ایم که بر شدت این تحریم‌ها افزوده شده است.

اهمیت: پژوهش حاضر بدلیل عطف توجه به مطالعات امنیت توأم با مسأله تحریم نفتی، دارای اهمیت نظری و کاربردی است و به تقویت مطالعات و پژوهش‌ها در حوزه امنیت پژوهی و مسأله تحریم‌های نفتی کمک می‌کند. افزون بر این که مشخص نمودن اولویت بندی تأثیرات تحریم‌ها، دارای ارزش کاربردی-مدیریتی نیز می‌باشد.

ضرورت: برغم نقش موثر تحریم‌های نفتی بر وضعیت جمهوری اسلامی ایران از دیرباز، اما در باب بیان تأثیرات آن و مشخص نمودن مهمترین تأثیرات، پژوهش مستقلی صورت نگرفته است، که این امر موید ضرورت نظری انجام پژوهش حاضر می‌باشد.

اهداف: هدف اصلی در پژوهش حاضر، رسیدن به نگاهی جامع و واقع‌بینانه نسبت به تأثیرات تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است؛ اما نگارندگان علاوه بر هدف اصلی، اهداف فرعی را نیز برای پژوهش حاضر در نظر گرفته‌اند، که عبارت‌اند از: شناسایی مهمترین ابعاد امنیت ملی؛ فهم تأثیرات تحریم‌های نفتی ذیل هر کدام از ابعاد امنیت ملی؛ استخراج مهمترین تأثیر تحریم‌های نفتی از میان میانگین نظرات خبرگان.

سؤال‌ها: «وضعیت تأثیرات تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران چگونه است؟» به‌عنوان سؤال اصلی پژوهش حاضر در نظر گرفته‌شده است. همچنین ذیل سؤال اصلی، سؤالات فرعی نیز مطرح هستند که عبارت‌اند از: ابعاد امنیت ملی کدام‌اند؟ تحریم‌های نفتی در خصوص هر کدام از ابعاد امنیت ملی به چه صورت است؟ اولویت‌بندی تأثیرات تحریم‌های نفتی در ابعاد چهارگانه امنیت ملی چگونه است؟

۱- پیشینه تحقیق

در این مقاله از رهگذر بررسی آثار زیر می‌توان فهم کلی از مسئله تحریم و اثرات مختلف و متعدد آن پیدا کرد.

جدول شماره (۱): منابعی که به بررسی تحریم و اثرات آن پرداخته‌اند

ردیف	نام اثر	نگارنده / گردآورنده	معرفی اجمالی
۱	بررسی چگونگی اثرگذاری تحریم‌های صنعت نفت و گاز بر متغیرهای کلان اقتصادی کشور با پافشاری بر مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت	احسان ولدان زرقانی	در این پژوهش با استفاده از مباحث نظری چگونگی اثرگذاری تحریم‌های نفت و گاز بر متغیرهای کلان اقتصادی کشور با توجه به تحلیل کیفی صورت گرفته کشور ایران به‌عنوان یک کشور در حال توسعه و یک صادرکننده نفت خام تحت تأثیر شوک‌های درآمد ارزی حاصل از نفت قرار می‌گیرد. این پژوهش نتیجه می‌گیرد که شوک‌های ارزی حاصل از درآمدهای نفتی پاشنه آشیل اقتصاد ایران شمرده می‌شود.
۲	تحلیل عوامل تأثیرگذاری تحریم‌های اقتصادی بر ایران و راهکارهای مقابله با آن	مهدی طغیانی مرتضی درخشانی	در این پژوهش با در نظر گرفتن نتایج و پیامدهای اقتصادی تحریم‌ها و نیز با توجه به آرمان‌های ایرانی-اسلامی به راهکارهای عملی متفاوت برای مقابله با تحریم‌های اقتصادی رهنمون می‌کند و مبتنی بر کاهش منافع و افزایش هزینه‌های تحریم‌کنندگان و افزایش منافع و کاهش هزینه‌های کشور تحریم شونده، به‌صورت علمی و عملی سیاست‌هایی را برای مقابله با تحریم‌ها پیشنهاد می‌کند.

<p>این اثر با روش توصیفی و تحلیلی در پی بررسی تحریم‌های بین‌المللی علیه جمهوری اسلامی ایران و اثرات آن‌ها بر قدرت ملی طی دهه هشتاد شمسی است؛ نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که اگرچه تحریم‌ها در مواردی که به‌صورت هدفمند اعمال شده‌اند، به‌صورت مستقیم ریشه‌ها و مبانی آن، قدرت ملی را هدف قرار داده است و به‌صورت غیرمستقیم بخش‌های دیگر کشور را نیز هدف قرار داده است.</p>	<p>حسین مختاری هشی</p>	<p>تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر عوامل قدرت ملی؛ با تأکید بر تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل علیه جمهوری اسلامی ایران</p>	<p>۳</p>
<p>این پژوهش، آثار امنیتی تحریم‌های بین‌المللی، با تأکید بر مسئله اقتصاد را مورد بررسی قرار می‌دهد و به دنبال نمایش ابعاد گوناگون آن در سپهر اقتصادی و نیز رفتار سیاسی جمهوری اسلامی ایران است.</p>	<p>بهزاد قاسمی</p>	<p>تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر رفتار سیاسی جمهوری اسلامی ایران</p>	<p>۴</p>
<p>هدف اصلی این مقاله بررسی آثار تحریم اقتصادی بر تجارت خارجی ایران در سه حوزه انرژی، کالا و خدمات بانکی است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که ایالات متحده در فاصله سال‌های ۱۹۷۹ تا ۲۰۰۸، با برگزیدن سیاست خصومت با ایران، سعی در تضعیف اقتصاد کشورمان داشته و بعد از اعمال تحریم‌های مختلف، آثار متعددی در حوزه‌های مذکور ظاهر شده است.</p>	<p>صمد عزیز نژاد محمد رضا سیدنورانی</p>	<p>بررسی آثار تحریم بر اقتصاد ایران با تأکید بر تجارت خارجی</p>	<p>۵</p>
<p>با عنایت به عدم بررسی آثار حقوقی تحریم‌ها، تحقیق حاضر، آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند در چارچوب قطعنامه‌های شورای امنیت را با تأکید بر تدارکات در صنعت نفت ایران از ژانویه ۲۰۰۶ تا ژوئن ۲۰۱۴ تشریح و تحلیل می‌کند. به‌طور کلی مجموعه تحریم‌های اعمال شده، محدودیت‌های شدید مالی و عدم امکان بهره‌گیری از خدمات مؤسسات مالی و</p>	<p>حاتم صادقی زیاری افسانه بقایی برزآبادی</p>	<p>آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند در چارچوب قطعنامه‌های شورای امنیت با تأکید بر تدارکات در صنعت نفت ایران</p>	<p>۶</p>

<p>اعتباری را در خصوص انعقاد و اجرای قراردادهای نفتی ایجاد کرده است. در نتیجه، محدودیت‌های اعمال شده به‌طور بالقوه، وضعیت قراردادهای تدارکات را با نظریه‌های هاردشیپ و فورس ماژور مواجه ساخته است.</p>			
<p>در این پژوهش، با استفاده از مدل جاذبه، به ارزیابی اثر تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده و اتحادیه اروپا، از حیث شدت اعمال آن‌ها، بر تجارت غیرنفتی ایران و نمونه‌ای چهارده موردی از شرکای عمده تجاری آن طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۱ پرداخته شد. در این زمینه، برای تفکیک آثار تحریم بر حوزه‌های مختلف تجارت غیرنفتی از پنج کد کالایی، طبقه‌بندی استاندارد تجارت بین‌الملل استفاده شد. طبق نتایج، در بیشتر گروه‌های کالایی منتخب، ضریب دو متغیر تحریم، گویای آثار معکوس آن‌ها بر جریان تجارت است.</p>	<p>کریم آذربایجانی سید کمیل طیبی حلیمه صفادریگری</p>	<p>اثر تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده و اتحادیه اروپا بر تجارت دوجانبه ایران و شرکای عمده تجاری آن: کاربرد مدل جاذبه</p>	<p>۷</p>
<p>این کتاب با استفاده از اسناد، پژوهش‌ها، اظهارات و تحلیل‌های اندیشکده‌ها، کارشناسان، مسئولین و متصدیان داخلی و خارجی حوزه تحریم، گزارش مستندی را از ساختار و تأثیر تحریم‌ها در حوزه‌های مختلف اقتصادی فراهم نموده است.</p>	<p>افشین میرزایی سید محمدحسین صاحب فصول علی الهیاری‌پور</p>	<p>از سرانجام یک مسیر؛ گزارش ناخوانده</p>	<p>۸</p>
<p>این اثر به تحلیل تحریم‌ها از منظر حقوق بین‌الملل پرداخته است، به‌طوری‌که در ابتدا جایگاه تحریم‌ها را در روابط بین‌الملل بررسی کرده و سپس به ارزیابی مشروعیت این تحریم‌ها پرداخته است و نهایتاً مسئولیت ناشی از تحریم نفتی ایران را بحث می‌کند.</p>	<p>مهناز رشیدی</p>	<p>تحریم نفتی ایران از منظر حقوق بین‌الملل</p>	<p>۹</p>

نگارندگان آثار فوق، مسئله تحریم‌ها را صرفاً از منظر اقتصادی، تجاری و حقوقی بررسی نموده‌اند و از بررسی پیامدهای تحریم‌ها بر امنیت ملی بازمانده‌اند، لذا، مقاله حاضر از این حیث دارای ارزش نوآوری می‌باشد.

۲- مبانی نظری

۲-۱. تحریم

تحریم یکی از مهم‌ترین راهبردهایی است که یک بازیگر در نظام بین‌الملل برای ایجاد محدودیت و یا قطع رابطه خود با بازیگر مقابل، از آن استفاده می‌کند به طوری که با تحت فشار قرار دادن بازیگر هدف، سعی می‌شود در راهبردهایش، تغییر حاصل شود (مورگان و همکاران، ۲۰۰۹، ۹۴). همچنین برخی دیگر از کارشناسان بر این عقیده‌اند که با کمک مسئله تحریم می‌توان نوع نگرش یک بازیگر را نسبت به بازیگر مقابل سنجید؛ به طوری که آن ابعادی از حاکمیت که مورد تحریم قرار می‌گیرند از اهمیت قابل توجهی برای کشور تحریم کننده برخوردار است (کارتر، ۱۹۹۲، ۱۱). امروزه از مسئله تحریم‌ها می‌توان به عنوان یکی از راهبردهای مهم و مؤثر در سیاست خارجی و دستگاه دیپلماسی کشورها به شمار آورد، این در حالی است که برخی از تحلیلگران معتقدند که تحریم همان جنگی است که ابزار نظامی در آن دخالت ندارد و با استفاده از ایجاد فشار بر ابعاد تجاری و اقتصادی، سعی می‌شود بر سیاست‌های کلان کشور تحریم شونده اثرگذاری نمود. البته باید دقت نمود که در مبدأ جریان تحریم می‌تواند هم یک کشور، هم یک نهاد، هم یک سازمان منطقه‌ای و هم یک سازمان بین‌المللی حضور داشته باشد (هافباور و همکاران، ۲۰۰۷، ۴۴).

۲-۲. امنیت

امنیت را می‌توان در دو مفهوم سنتی و مدرن در نظر گرفت؛ در دیدگاه سنتی نسبت به امنیت، تأکید زیادی بر قدرت نظامی صورت می‌گرفت (سلیمان خاکسار، ۱۳۸۹، ۱۶ و ۱۷)، این در حالی است که امروزه با رشد اقتصاد و تجارت بین‌المللی، رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات، پیدایش سلاح‌های جدید باعث گسترده‌گی مفهوم امنیت و خروج آن از محدوده نظامی شده و به طوری که معنی قدرت علاوه بر شکل نظامی آن شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ارتباطی گردیده است (همان، ۱۸). برخی از مکاتب از جمله مکتب واقع‌گرایان معتقدند که امنیت را با تأکید بر مرجع آن مطرح می‌کنند (buzan, 1991, 65). این در حالی است که

تریف معتقد است که بیشتر نو واقع‌گرایان نظام سیاسی را عامل مسلط در امنیت می‌دانند و معتقدند امنیت در همه‌جا منتج از سرشت آنارشیستیک نظام است (تریف و دیگران، ۱۳۸۳، ۴۳). همچنین برخی دیگر از اندیشمندان بر این باورند که امنیت، نوعی شرایط سیاسی است که دولت‌ها در چارچوب آن، گذشته از آنکه در معرض تهدیدهای خارجی قرار دارند، از درون نیز تهدید می‌شوند (Norton, 1991, 19-34). بنابراین امنیت را می‌توان از دو منظر داخلی و خارجی با تأکید بر دو گفتمان سلبی و ایجابی تحلیل کرد؛ مراد از گفتمان سلبی در امنیت، وضعیتی است که منافع یک بازیگر مورد تهدید بازیگران خارجی قرار نگیرد و یا در زمان وجود تهدید، امکان مدیریت آن باشد (افتخاری، ۱۳۹۵، ۲۰). همچنین گفتمان ایجابی امنیت زمانی یافت می‌شود که میان خواسته‌ها و داشته‌های یک دولت یا نظام سیاسی با دقت بر ضریب ایدئولوژیک تعادل وجود داشته باشد، به‌طوری‌که این جریان نهایتاً به تولید رضایت نزد بازیگران آن واحد (نظام سیاسی) بیانجامد (همان، ۲۱). که نهایتاً این برداشت را می‌توان از منظر امنیت داخلی تحلیل کرد.

۲-۳. امنیت ملی

امنیت ملی شامل تعقیب روانی و مادی ایمنی است و اصولاً جزو مسئولیت حکومت‌های ملی است تا از تهدیدات مستقیم ناشی از خارج نسبت به بقای رژیم‌ها نظام شهروندی و شیوه زندگی شهروندان خود ممانعت به عمل آورد. (ماندل، ۱۳۸۷، ۴۲). با توجه به ماهیت، شناخت و ترکیب عناصر تشکیل‌دهنده آن با عنایت به تعریف مطالعه حاضر از امنیت ملی، ضروری به نظر می‌رسد حوزه‌های نظامی، اقتصادی، منابع-محیطی و سیاسی - فرهنگی، ابعاد اصلی و مختلف امنیت را نمایان می‌سازد (همان، ۴۷).

۳- روش پژوهش

یکی از مهم‌ترین روش‌های تحقیق در عملیات نرم، روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)^۱ است که در تصمیم‌گیری‌های چند معیاره از آن استفاده می‌شود. در واقع، روش تحلیل سلسله مراتبی به فرد تصمیم‌گیرنده یا سیاست‌گذار این امکان را می‌دهد که با توجه به متغیرها و معیارهای مختلف، به بهترین نحو تصمیم‌گیری کند. هرچند این روش می‌تواند در کارهای جزئی‌تر نیز کاربرد داشته باشد اما در تصمیم‌گیری‌های کلان مانند تنظیم بودجه سالانه کشور

^۱. Analytic Hierarchy Process

یا اولویت‌بندی امور کلان دولتی، سیاست‌گذاران می‌توانند، با استفاده از این روش، به بهترین شکل ممکن، سیاست‌گذاری کنند. (بختیاری و صالح نیا، ۱۳۹۷، ۲۶۱)

تحلیل سلسله‌مراتبی مستلزم مقایسه‌های زوجی است و تصمیم‌گیرنده کار خود را با ترسیم سلسله‌مراتب کلی تصمیم خود شروع می‌کند. سلسله‌مراتب عوامل و گزینه‌های مختلفی که در تصمیم باید در نظر گرفته شود را مشخص می‌کند و سپس مقایسه‌های زوجی صورت می‌گیرد؛ که به تعیین و ارزیابی عوامل منتهی می‌شود. در این روش گزینه‌ای که بیشترین ارزش وزنی را کسب نماید، به‌عنوان بهترین گزینه انتخاب می‌شود؛ از جمله مهم‌ترین مزایای این روش، استفاده از آن در تصمیم‌گیری با معیارهای کیفی هست؛ مزیت دیگر این روش، ساختار دادن به مسئله تصمیم‌گیری با تشکیل سلسله‌مراتب هست. طبقه‌بندی معیارها از بالا به پایین درخت باعث می‌شود تا مسائل پیچیده به‌صورت سامانمند توسط تحلیل سلسله‌مراتبی مورد بررسی قرار گیرد. هم‌اکنون کاربرد تحلیل سلسله‌مراتبی بیشتر در تصمیم‌گیری سیستم‌های اقتصادی و اجتماعی از تخصیص منابع ارزیابی عملکرد تعیین توالی کار و سایر موارد می‌باشد فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی بر اساس استوار است. (مؤمنی، ۱۳۸۵، ۴۰). همچنین فورمن دربارهٔ یک سیستم پشتیبانی تصمیم‌گیری چندمعیاره خصوصیات زیر را لازم می‌داند (Forman, 1985: 4-14):

الف. امکان فرموله کردن مسئله و تجدیدنظر در آن را بدهد؛ ب. گزینه‌های مختلف را در نظر بگیرد؛ ج. معیارهای مختلف را که عموماً با یکدیگر در تضاد نیز هستند در نظر بگیرد؛ د. معیارهای کمی و کیفی را در تصمیم‌گیری دخالت دهد؛ ه. نظرهای افراد مختلف را در مورد گزینه‌ها و معیارها لحاظ کند؛ و. تلفیق قضاوت‌ها برای محاسبه نرخ نهایی را امکان‌پذیر کند؛ ز. بر یک نظریهٔ قوی استوار باشد.

فرآیند طوری طراحی شده که با ذهن و طبیعت بشری مطابق و همراه می‌شود و با آن پیش می‌رود. این فرآیند مجموعه‌ای از قضاوت‌ها (تصمیم‌گیری‌ها) و ارزش‌گذاری‌های شخصی به یک شیوه منطقی می‌باشد. به طوری که می‌توان گفت تکنیک از یک طرف وابسته به تصورات شخصی و تجربه جهت شکل دادن و طرح‌ریزی سلسله‌مراتبی یک مسئله بوده و از طرف دیگر به منطق، درک و تجربه جهت تصمیم‌گیری و قضاوت نهایی مربوط می‌شود. ساعتی در یکی از کتاب‌های خود تحت عنوان تصمیم‌گیری برای مدیران که در سال ۱۹۹۰ به چاپ رسانده است، ویژگی‌های فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی را به شرح زیر بیان می‌کند (مشیری، ۱۳۹۱، ۵۸-۵۹):

یگانگی و یکتایی مدل^۱، پیچیدگی^۲، همبستگی و وابستگی متقابل^۳، ساختار سلسله مراتبی^۴، اندازه‌گیری^۵، سازگاری^۶، تلفیق^۷، تعادل^۸، قضاوت و توافق گروهی^۹، تکرار فرآیند^{۱۰}.

در پژوهش حاضر، از این روش برای اولویت‌بندی تأثیرات تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران استفاده می‌شود؛ بدین ترتیب که در گام اول، با استفاده از روش مصاحبه خبرگانی، انواع تأثیرات در این حوزه شناسایی و دسته‌بندی شده است و در گام دوم اولویت و اهمیت تأثیرات شناسایی شده را با تأکید بر روش تحلیل سلسله مراتبی مشخص خواهیم نمود. همچنین یکی دیگر از نکات مهم در روش تحلیل سلسله مراتبی، نظرات خبرگانی است که در این خصوص جامعه آماری تحقیق باید مورد توجه قرار گیرد. در این پژوهش، جامعه آماری از میان اساتید هیأت علمی دانشگاه امام صادق (ع) انتخاب شده اند، به طوری که اساتید مذکور دو ویژگی زیر را دارا می‌باشند: الف) متخصص در حوزه مطالعات امنیت، ب) دارای گرایش روابط بین‌الملل، ج) آشنایی کامل با تحریم‌های نفتی.

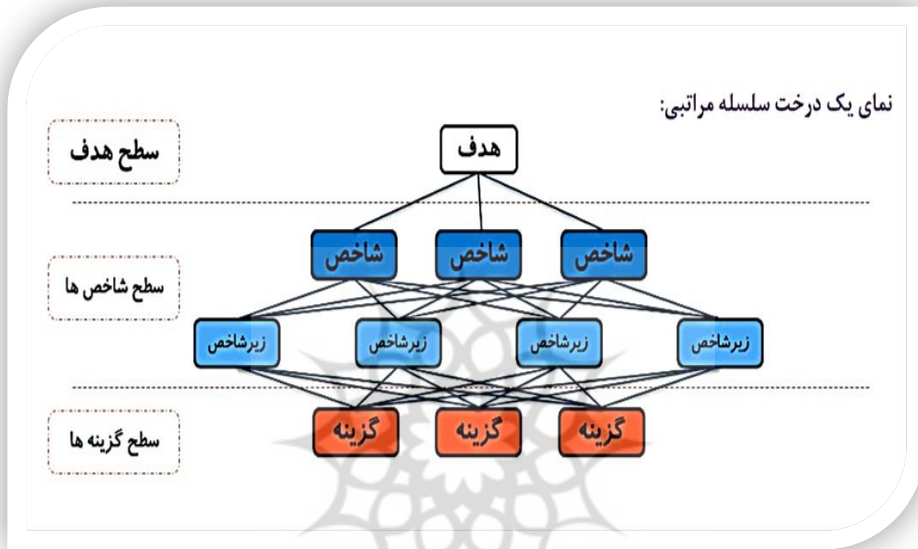
بنابراین با توجه به ویژگی‌های فوق، پرسشنامه‌های تحقیق حاضر، به ۲۰ نفر از اساتید داده شد و با بهره‌مندی از آن‌ها، به اولویت‌بندی تأثیرات رسیده ایم.

اولین قدم در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، ایجاد یک نمایش گرافیک از مسئله است که در آن، هدف، معیارها و گزینه‌ها نشان داده می‌شوند. شکل ۱ نمودار مدل عمومی تحلیل سلسله مراتبی

۱. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی یک مدل یگانه، ساده و انعطاف‌پذیر برای حل محدوده وسیعی از مسائل بدون ساختار است که به راحتی قابل درک برای همگان می‌باشد.
۲. برای حل مسائل پیچیده، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی هم نگرش سیستمی و هم تحلیلی جزء به جزء را به صورت توأم به کار می‌برد. عموماً افراد در تحلیل مسائل یا کل‌نگری کرده و یا به جزئیات پرداخته و کلیات را رها می‌کنند، درحالی‌که فرآیند تحلیل سلسله مراتبی هر دو بعد را باهم به کار می‌بندد.
۳. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی وابستگی را به صورت خطی در نظر می‌گیرد، ولی برای حل مسائلی که اجزا به صورت غیرخطی وابسته‌اند نیز بکار گرفته می‌شود.
۴. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی اجزای یک سیستم را به صورت سلسله مراتبی سازمان‌دهی می‌کند. این نوع سازمان‌دهی با تفکر انسان تطابق داشته و اجزا در سطوح مختلف طبقه‌بندی می‌شوند.
۵. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی مقیاسی برای اندازه‌گیری معیارهای کیفی تهیه کرده و روشی برای تخمین و برآورد اولویت‌ها فراهم می‌کند.
۶. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی سازگاری منطقی قضاوت‌های استفاده شده در تعیین اولویت‌ها را محاسبه کرده و ارائه می‌نماید.
۷. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی منجر به برآورد رتبه نهایی هر گزینه می‌شود.
۸. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی اولویت‌های وابسته به معیارها در یک سیستم را در نظر گرفته و بین آن‌ها تعادل برقرار می‌کند و فرد را قادر می‌سازد که بهترین گزینه را بر اساس اهدافش انتخاب کند.
۹. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی بر روی توافق گروهی اصرار و پافشاری ندارد ولی تلفیقی از قضاوت‌های گوناگون را می‌تواند ارائه نماید.
۱۰. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فرد را قادر می‌سازد که تعریف خود را از یک مسئله تصحیح کند و قضاوت و تصمیم خود را بهبود دهند.

انتخاب یک هدف را نشان می‌دهد. سطح یک در سلسله مراتبی هدف را نشان می‌دهد، در سطح دوم معیارها مطرح می‌گردند و در سطح آخر نیز گزینه‌ها نشان داده شده^۵ آند. (بختیاری و صالح‌نیا، ۱۳۹۷، ۲۶۲)

شکل شماره (۱): نمای درختی روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)

گام بعدی در روش تحلیل سلسله‌مراتبی، مقایسه مؤلفه‌های به‌دست‌آمده است. همه مقایسه‌ها در فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی به‌صورت زوجی انجام می‌گیرد. طبق جدولی که در زیر آمده است، در مقایسه معیار الف با معیار ب، اگر اهمیت هر دو معیار یکسان بود، عدد ۱ علامت زده می‌شود و اگر معیار سمت راست مهم‌تر بود، به همان اندازه که با اهمیت‌تر است، عدد سمت راست انتخاب خواهد شد. مثلاً اگر سمت راست ۳ درجه مهم‌تر بود، عدد ۳ سمت راست و اگر معیار سمت چپ مهم‌تر بود، عدد سمت چپ علامت زده می‌شود.

به‌عنوان مثال، در شکل زیر متغیر A سه بار مهم‌تر از متغیر B است، متغیر D پنج بار مهم‌تر از C است و متغیر A با متغیر D دارای ارزش برابر می‌باشند.

جدول شماره (۲): مقایسه زوجی

معیار الف		اولویت‌ها					معیار ب					
A		۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	B	
C		۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	D	
A		۵	۴	۳	۲	۱	۲	۳	۴	۵	D	

(تهیه‌شده توسط نگارندگان)

همچنین تفسیر اولویت‌ها به شرح زیر است که عبارتند از:

جدول شماره (۳): مقادیر ترجیحات برای مقایسه‌های زوجی

امتیاز	سطح اهمیت	توضیحات
۱	اهمیت برابر	دو عامل در صفت مورد نظر یکسان هستند.
۲	اهمیت کم	بر اساس تجربه و قضاوت یک عامل به‌طور ضمنی (ملایم) بر دیگری برتری دارد.
۳	اهمیت متوسط	بر اساس تجربه و قضاوت یک عامل به‌طور جدی (قوی) بر دیگری برتری دارد.
۴	اهمیت زیاد	تجربه و قضاوت نشان می‌دهد که یک عامل بدون تردید (خیلی قوی) بر دیگری برتری دارد.
۵	کاملاً مهم‌تر	شواهد حاکی از آن است که یک عامل کاملاً (صد درصد) بر دیگری برتری دارد.

(saaty, 1980, p.86)

۴- اولویت‌بندی تأثیر تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی

امروزه در صحنه رقابت میان بازیگران بین‌الملل، تحریم یکی از مهم‌ترین راهبردهایی است که برخی از تحلیلگران از آن به‌مثابه یک اسلحه استراتژیک که جایگزین جنگ‌های پرهزینه نظامی شده است، تأکید دارند (Drury, 2005, p2). در کشور ما، پس از اتمام جنگ تحمیلی، تحریم‌های اقتصادی علیه ایران آغاز شد و ایران به‌طور رسمی با تحریم‌های آمریکا و اروپا مواجه شد. در سال‌های اخیر این مسئله با وقوع اتفاقاتی از قبیل: غنی‌سازی اورانیوم و مسئله هسته‌ای از اهمیت دوچندانی برخوردار شد، به‌طوری‌که آمریکا به بهانه این مسئله توانست کشورهای اروپایی را برای

تحریم‌های مالی، تجاری و نفتی علیه ایران بسیج‌کننده (طغیانی و درخشان، ۱۳۹۳، ۱۱۶-۱۷). همین امر باعث شد که توجه به چگونگی مدیریت کشور با توجه به شرایط به وجود آمده از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. برای مدیریت هر چه بهتر، باید در قدم اول، درک صحیح و درستی از وضعیت موجود داشته باشیم؛ لذا پژوهش حاضر با توجه به مطالب ذکر شده، سعی دارد با تأکید بر نظرات خبرگان این حوزه، نمایی واقعی از تأثیرات تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ارائه دهد.

اولین گام در پژوهش حاضر، پس از انتخاب عنوان تحقیق، استخراج انواع تأثیرات و پیامدهای تحریم نفتی بر امنیت ملی ایران بوده است. نگارندگان برای این مهم، از روش مصاحبه خبرگانی بهره‌مند شدند و انواع پیامدها را در این حوزه احصا و استخراج نمودند که عبارتند از:

۱-۴. تأثیرات بر بُعد نظامی امنیت ملی

- کاهش و توقف برخی فعالیت‌های تحقیقاتی در راستای ارتقای تجهیزات نظامی؛
- افزایش فشار همه‌جانبه توسط دشمنان خارجی به واسطه آگاهی از اوضاع نابسامان ناشی از تحریم نفتی؛
- افزایش توان تسلیحاتی دشمنان منطقه‌ای به واسطه بالا رفتن درآمدهای نفتیشان به واسطه حذف ایران؛

۲-۴. تأثیرات بر بُعد سیاسی امنیت ملی

- انزوای ایران در عرصه دیپلماسی بین‌المللی و افزایش اقبال به کشورهای رقیب؛
- کاهش بخشی از توان نفوذ ایران در منطقه (مثلاً دیپلماسی‌هایی که به واسطه نفت ایجاد شده بود)؛
- افزایش خوداتکایی؛
- مسلم و قانونی دانستن حق مقابله به مثل (حقوق بین‌الملل)؛

۳-۴. تأثیرات بر بُعد اقتصادی امنیت ملی

- کاهش توان ارزآوری کشور؛
- منفی شدن تراز تجارت و افزایش ریسک تجارت با ایران؛

- کسری بودجه؛
- افزایش تورم؛
- تأثیرگذاری بر توجه دولت‌ها نسبت به مسأله اقتصاد تک‌محصولی و توجه به اقتصاد درون‌گرا؛
- افزایش توجه به سیاست‌های مالیاتی به‌عنوان راهی مانا و جایگزین با درآمد حاصل از فروش نفت؛
- حفظ منابع نفتی؛

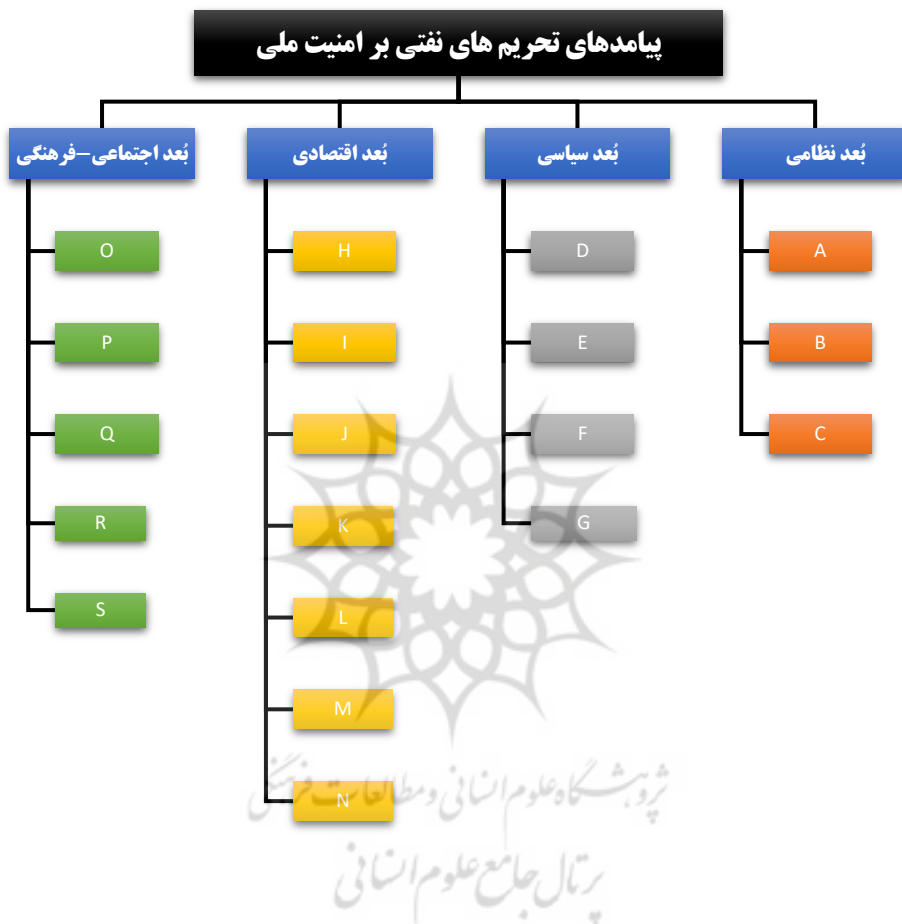
۴-۴. تأثیرات بر بعد اجتماعی-فرهنگی امنیت ملی

- کم شدن اقبال عمومی نسبت به کارآمدی نظام؛
- تأثیرگذاری بر شکاف‌های اجتماعی به دلیل چنددستگی به وجود آمده در راستای حمایت از فعالیت‌های نظام؛
- ایجاد ترس عمومی ناشی از تحریم‌ها در جهت افزایش تحریم در آینده و کاهش و نقصان اقتدار ملی؛
- کاهش مقبولیت حاکمیت و ایجاد امواج اعتراضی علیه اقدامات حکومت (گسترش اپوزیسیون داخلی)؛
- تأثیرگذاری بر مسأله وحدت ملی در پی تحریم؛

۵- تجزیه و تحلیل داده‌ها

با توجه به‌عنوان و روش پژوهش حاضر، ابتدا باید مدل تأثیرات با توجه به تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) رسم شود. پس از ترسیم مدل، با بهره‌مندی از پرسشنامه‌های استاندارد مقایسه زوجی، انواع پیامدهای تحریم‌های نفتی، به‌خبرگان این حوزه داده شد. در تکمیل پرسشنامه، معیارهای موجود در ستون‌های راست و چپ، باهم مقایسه می‌شوند به‌طوری‌که هر سمت از اهمیت بالاتری برخوردار بود، خبره باید به همان اندازه به آن رتبه دهد.

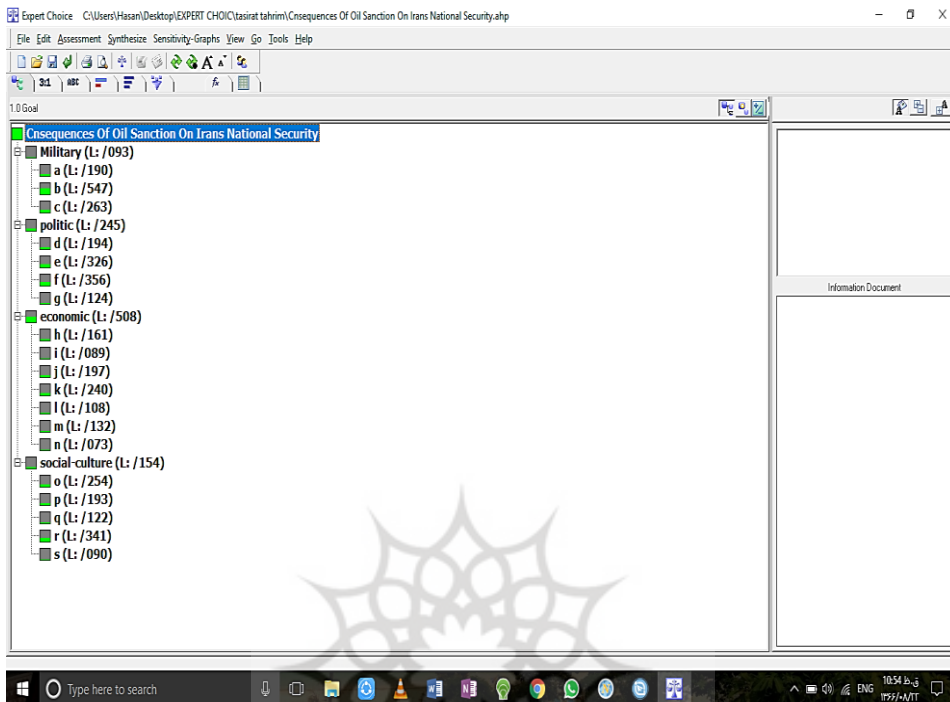
نمودار شماره (۲): مدل تحقیق بر مبنای روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)

جدول شماره (۴): شرح مؤلفه‌ها بر مبنای کدهای ارائه شده

ردیف	مؤلفه	کد	ردیف	مؤلفه	کد
۱	کاهش و توقف برخی فعالیت‌های تحقیقاتی در راستای ارتقای تجهیزات نظامی	A	۱۱	افزایش تورم	K
۲	افزایش فشار همه‌جانبه توسط دشمنان خارجی به‌واسطه آگاهی از اوضاع نابسامان ناشی از تحریم نفتی	B	۱۲	تأثیرگذاری بر توجه دولت‌ها نسبت به مسأله اقتصاد تک‌محصولی و توجه به اقتصاد درون‌گرا	L
۳	افزایش توان تسلیحاتی دشمنان منطقه‌ای به‌واسطه بالا رفتن درآمدهای نفتیشان به جهت حذف ایران	C	۱۳	افزایش توجه به سیاست‌های مالیاتی به‌عنوان راهی مانا و جایگزین با درآمد حاصل از فروش نفت	M
۴	انزوای ایران در عرصه دیپلماسی بین‌المللی و افزایش اقبال به کشورهای رقیب	D	۱۴	حفظ منابع نفتی	N
۵	کاهش بخشی از توان نفوذ ایران در منطقه (مثلاً دیپلماسی که به‌واسطه نفت ایجاد شده بود)	E	۱۵	کم شدن اقبال عمومی نسبت به کارآمدی دولت	O
۶	افزایش خوداتکایی	F	۱۶	تأثیرگذاری بر مسأله شکاف‌های اجتماعی به دلیل چنددستگی به وجود آمده در راستای حمایت از فعالیت‌های نظام	P
۷	مسلم و قانونی دانستن حق مقابله به‌مثال (حقوق بین‌الملل)	G	۱۷	ایجاد ترس عمومی ناشی از تحریم‌ها در جهت افزایش تحریم در آینده و کاهش و نقصان اقتدار ملی	Q
۸	کاهش توان ارز آوری کشور	H	۱۸	کاهش مقبولیت حاکمیت و ایجاد امواج اعتراضی علیه اقدامات حکومت (گسترش اپوزیسیون داخلی)	R
۹	منفی شدن تراز تجارت و افزایش ریسک تجارت با ایران	I	۱۹	تأثیرگذاری بر افزایش وحدت ملی در پی تحریم	S
۱۰	کسری بودجه	L			

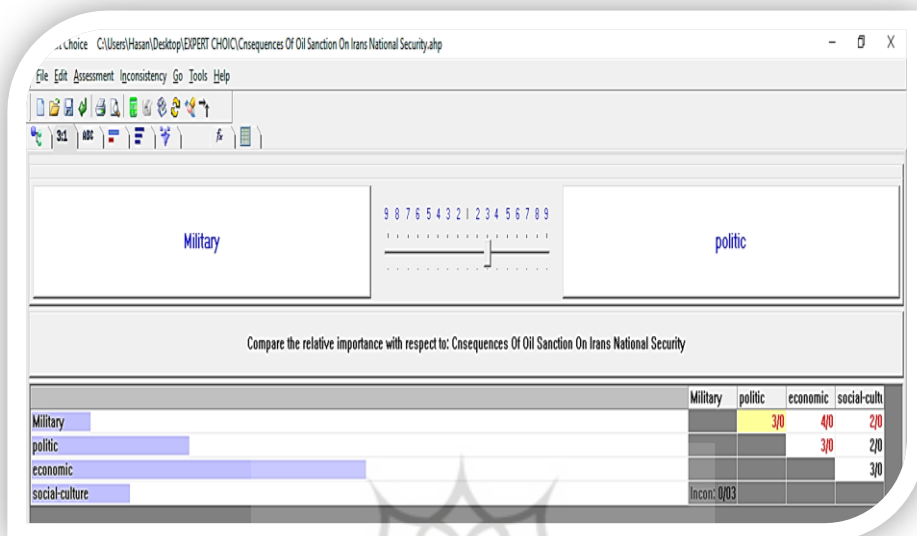
شکل شماره (۳): نمایش کلی از مدل تحقیق در نرم‌افزار^۱ Expert choice

در شکل شماره (۳)، نمایش کلی از ورود کل مدل در نرم‌افزار Expert choice ملاحظه می‌شود. همان‌طور که در تصویر آمده است، هدف مدل، اولویت‌بندی تأثیرات تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است که این امر با تأکید بر مهم‌ترین ابعاد امنیت ملی-نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی صورت پذیرفته است. در گام بعدی، برای هر کدام از ابعاد، زیرشاخص‌هایی در نظر گرفته شده که آن‌ها به صورت کدینگ وارد نرم‌افزار شده‌اند.

^۱ . نرم افزار Expert choice (اکسپرت چویس) نرم افزاری برای انجام تحلیل سلسله مراتبی یا AHP و مقایسه‌های زوجی می باشد که در جهت تصمیم گیری و تصمیم سازی در اکثر علوم از جمله در علم مدیریت بکار می رود.

شکل شماره (۴): اولویت‌بندی حوزه‌های مختلف امنیت ملی در نرم‌افزار Expert choice

اولویت‌بندی تأثیرات تحریم نفتی بر ابعاد اصلی امنیت ملی

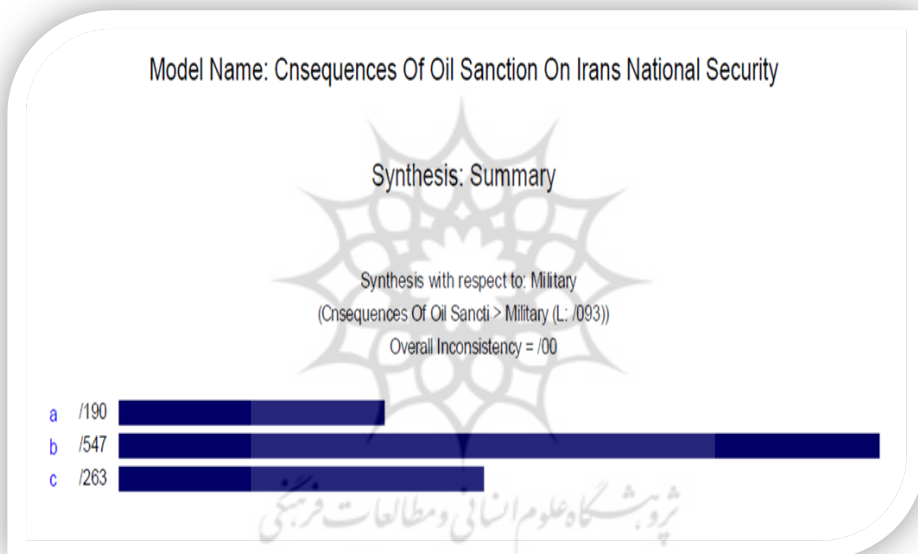
همان‌طور که در شکل شماره (۴) آمده است، حوزه اقتصادی بیشتری درصد را دارا است. هرچند برآورد می‌شد که میزان درصدهای هر بعد، به هم نزدیک باشند، اما پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها دریافتیم که بعد اقتصادی به فاصله زیادی از ابعاد دیگر، درصد بیشتری را به خود اختصاص داده است. اهمیت مسئله اقتصاد در شرایط امروزی از آن جهت است که هدف عمده دولت‌ها از تحریم در حوزه‌های مختلف، ایجاد اخلال در امنیت اقتصادی کشور هدف است، چراکه راهبرد تحریم، راهبردی است که بازیگران بین‌الملل را با کمترین هزینه، وارد جنگی می‌کند که کشور هدف یا کشور مقابل را در مسیر خواسته‌های خود به حرکت می‌آورند.

همان‌طور که در تصویر فوق آمده است، اولویت دوم به بُعد سیاسی اختصاص یافته است. طبیعتاً مسئله تحریم‌ها، تأثیرات متعددی را بر امنیت سیاسی خواهد داشت، چراکه بعد از ملی شدن صنعت نفت، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که بسیاری از قواعد سیاسی از آن تأثیر می‌پذیرفت، نفت بوده است، به طوری که امروزه با تحریم شدید علیه این صنعت، مهم است که بتوانیم قواعد سیاسی و دیپلماتیک خود را مبتنی بر شرایط موجود وضع کنیم. از آنجاکه نگارندگان به مسئله تحریم‌ها با یک نگاه فرصت-تهدید می‌نگرند، لذا همین دیدگاه می‌تواند راهگشای بسیاری از بن‌بست‌های سیاسی

باشد، چراکه اگر ما در نگاه اول، تحلیل فرصت محور از تهدیدات موجود داشته باشیم، موجب می‌شود تا از آن، در جهت رشد و ارتقای خود استفاده کنیم.

یکی از مؤلفه‌هایی که بیانگر دقت و پایایی در روش پژوهش حاضر است، نرخ سازگاری روش هست؛ به طوری که نرخ ناسازگاری ماتریس که به معیارها مرتبط است و نیز ذیل هدف اصلی پژوهش قرار می‌گیرد برابر است با 0/03 که بیانگر مطلوبیت بالا در سازگاری نظرات خبرگان است. این در حالی است که طبق قواعد روش پژوهش سلسله مراتبی (AHP)، نرخ سازگار کمتر از 0/1 پذیرفته است.

شکل شماره (۵): اولویت‌بندی پیامدها بر بُعد نظامی امنیت ملی

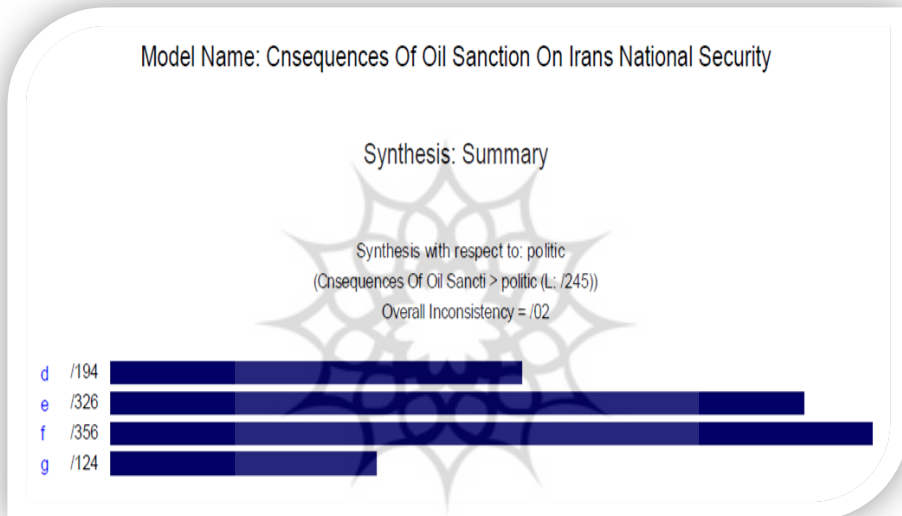

اولویت‌بندی پیامدها ذیل بُعد نظامی امنیت ملی

در تصویر شماره (۵) وزن‌های نسبی هر کدام از زیرمؤلفه‌های بُعد نظامی امنیت، در خصوص تأثیرات تحریم‌های نفتی، آمده است. در این بخش، مؤلفه (B) یعنی افزایش فشار همه‌جانبه توسط دشمنان خارجی بواسطه آگاهی از اوضاع نابسامان ناشی از تحریم نفتی، بیشترین اهمیت را به خود اختصاص داده است. این شاخص از آن حیث دارای اهمیت است که، کشور تحریم‌کننده با مشاهده اوضاع نابسامانی که در پی تحریم‌ها ایجاد شده است، به این نتیجه می‌رسد که فشار تحریم‌ها را (با تأکید بر بازدارندگی تسلیحاتی) باهدف عمیق‌تر کردن وضعیت‌های نابسامان

کشور تحریم شده، در دستور کار قرار دهد. در چنین شرایطی کشور تحریم شونده، باید قدرت بازدارندگی خود را در همه حوزه‌ها خصوصاً حوزه تسلیحاتی افزایش داده تا از این طریق بتواند، بسیاری از راهبردهای مقابله‌ای دشمن را خنثی سازد. نرخ ناسازگاری ماتریس مربوط به شاخص‌های بُعد نظامی امنیت ملی 0/00 است که نشان‌دهنده سازگاری بسیار مطلوب نظرات نخبگانی در این قسمت است.

شکل شماره (۶): اولویت‌بندی پیامدها بر بُعد سیاسی امنیت ملی

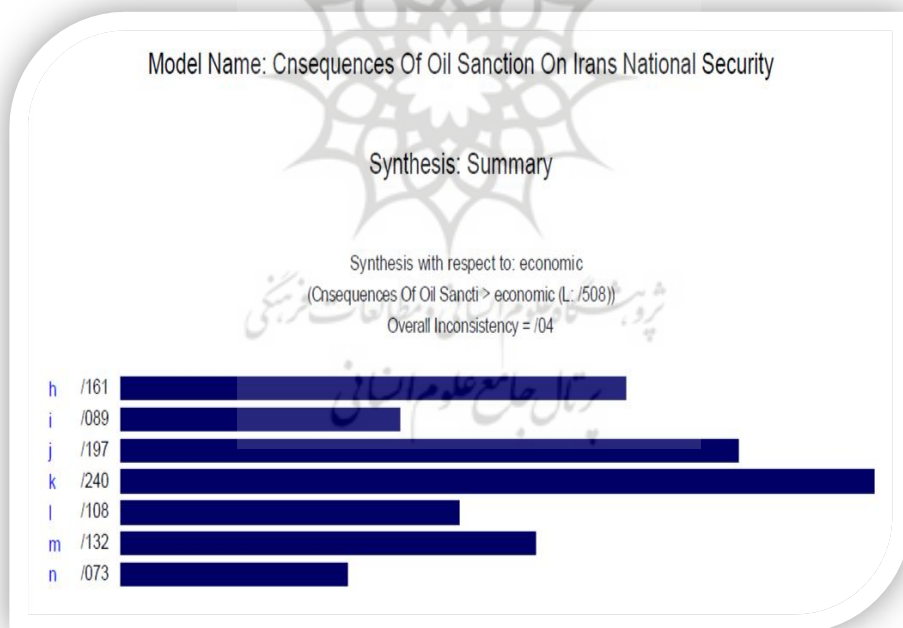
اولویت‌بندی پیامدها ذیل بُعد سیاسی امنیت ملی

همانطور که در مؤلفه‌های ذیل بُعد سیاسی امنیت ملی، مشاهده می‌شود، شاخص افزایش خوداتکایی بیشترین وزن را در راستای پیامدهای تحریم به خود اختصاص داده است. در طول تاریخ، مسئله وابستگی و استقلال دو مقوله بسیار مهم در امنیت سیاسی بازیگران در روابط بین‌الملل در نظر گرفته می‌شد به طوری که در زمان حاضر نیز این مهم در بخش‌های مهم مدیریتی یک کشور از اهمیت بسزایی برخوردار است. مسئله خوداتکایی در همه ابعاد یکی از راهبردهای مقابله‌ای علیه فشار تحریم‌هاست؛ اگر این مهم در کشور به‌طور صحیح اجرا شود، بسیاری از تحریم‌ها و فشارهای ناشی از آن خنثی می‌شود.

اولویت دوم را در این بخش، شاخص (E) یعنی، کاهش بخشی از توان نفوذ ایران در منطقه به خود اختصاص داده است. همان‌طور که در قسمت‌های قبل به آن اشاره شد، نگارندگان معتقدند که تحریم‌ها علاوه بر فرصت‌هایی که به وجود می‌آورند، طبیعتاً، تهدیداتی را هم در بردارند. در سال‌های گذشته، نفت یکی از عوامل مهمی بوده که ایران بواسطه آن روابط دیپلماتیک متعددی را با کشورهای جهان برقرار کرده است، حال با اعمال تحریم‌های نفتی، این امر باعث شد تا حدودی مسئله حاضر به حاشیه رانده شود که در این شرایط باید مدیران اجرایی کشور، با درک درست از وضعیت موجود، سعی در تعریف منافع مشترک برای کشورهای واردکننده نفت داشته باشند که در قالب این منافع، بتوان روابط دیپلماتیک را مجدداً برقرار کرد.

نرخ ناسازگاری در این بخش 0/02 است که بیانگر وضعیت مطلوب در خصوص نظرات خبرگان در بُعد امنیت سیاسی هست.

شکل شماره (۷): اولویت‌بندی پیامدها بر بُعد اقتصادی امنیت ملی

اولویت‌بندی پیامدها ذیل بُعد اقتصادی امنیت ملی

همانطور که در تصویر فوق آمده است، شاخص (K) یعنی افزایش تورم و شاخص (J) یعنی کسری بودجه، از اولویت بالاتری نسبت به شاخص‌های دیگر ذیل امنیت اقتصادی برخوردار است. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، همواره درآمد ناشی از نفت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین درآمدها در بودجه دولت‌ها محسوب می‌شد، این در حالی است که بسیاری از کارشناسان و تحلیلگران، تأکید بر افزایش صادرات غیرنفتی داشته‌اند؛ تا جایی که رهبر معظم انقلاب نیز در سخنان خود در جمع فرماندهان سپاه پاسداران می‌گویند:

تحریم - که عمدتاً تحریم فروش نفت [است] و این فشار حداکثری هم بیشتر معطوف به مسئله نفت است - بلاشک یک مشکلی است برای کشور، منتها مشکل کوتاه‌مدت است؛ از این مشکل کوتاه‌مدت یک سود بلند مدت به دست می‌آید و آن، انقطاع از نفت است. چند روز قبل مسئولین دولتی اعلام کردند و گفتند که ما از فلان تاریخ - ظاهراً یک تاریخی را هم ذکر کردند - بودجه را از نفت منقطع می‌کنیم؛ این بسیار خبر خوبی است، این دستاورد بزرگی است. ما اگر نفتمان را همین‌طور مدام بفروشیم و در مقابلش دلار بگیریم و بیاوریم، هیچ‌وقت به فکر نمی‌افتیم که بودجه کشور را، مخارج کشور را، هزینه‌های جاری کشور را از نفت جدا کنیم؛ هیچ‌وقت به فکر این نمی‌افتیم. وقتی جلوی فروش نفت گرفته می‌شود، وقتی این درآمد مفت از دولت گرفته می‌شود، آن وقت به فکر می‌افتیم که یک کار اساسی بکنیم (بیانات در دیدار مجمع عالی فرماندهان سپاه، ۱۳۹۸/۷/۱۰).

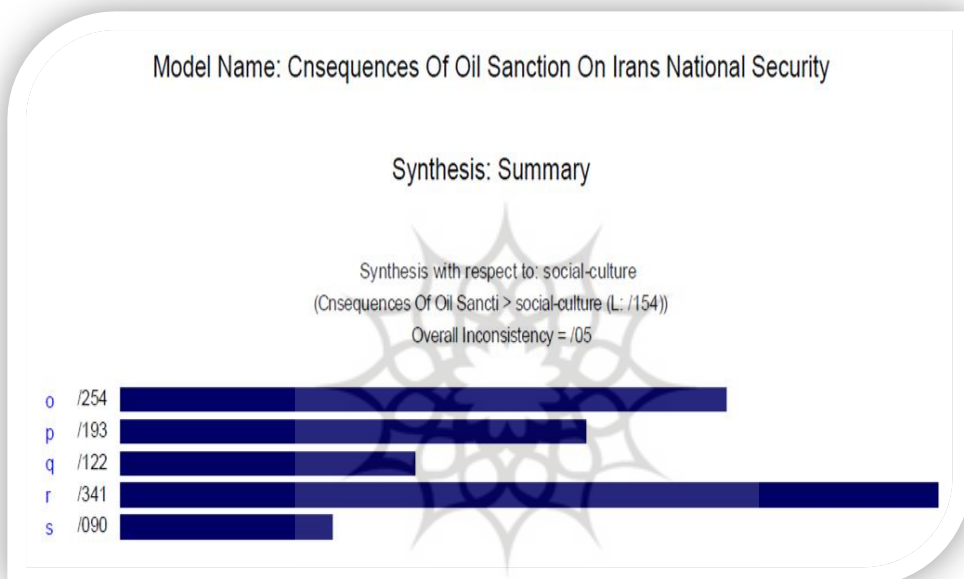
طبیعتاً زمانی که بودجه کشور وابستگی بالایی به درآمدهای نفتی داشته باشد، هنگام تحریم نفتی، دچار کسری بودجه خواهیم شد که این مسئله نتایج و تبعات منفی گسترده‌ای بر امنیت اقتصادی ایران خواهد داشت. یکی از مهم‌ترین راهبردهایی که در مقابله با این تهدید می‌توان از آن بهره جست، افزایش رونق تولید در کشور است، به طوری که در سال‌های اخیر، رهبر معظم انقلاب، تأکیدات فراوانی نسبت به این مهم داشته‌اند. ایشان در بیاناتشان در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله) فرمودند:

در مسئله اقتصاد، مسائل اصلی‌ای وجود دارد، عناوین مهمی وجود دارد که من چند موردش را می‌گویم: یکی مسئله رونق تولید است، یکی مسئله ارزش پول ملی است، یکی مسئله بهبود فضای کسب‌وکار است، یکی مسئله جدا کردن اقتصاد کشور از فروش نفت خام است - بند ناف بودجه و اقتصاد کشور را از نفت خام و فروش نفت خام و تجارت نفت خام بایستی ببریم؛ این یکی از مسائل اصلی ما است - تبدیل دخالت دولت در اقتصاد به هدایت دولت و نظارت دولت هم جزو مسائل اصلی است، بریدن دست مفسدان اقتصادی یعنی اختلاس گر، تروریست اقتصادی، قاچاقچی

بی‌رحم که دست این‌ها را از اقتصاد [باید برید] بیانات رهبر انقلاب در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی رحمه‌الله، ۱۳۹۸/۳/۱۴).

در این ماتریس، نرخ ناسازگاری شاخص‌ها برابر است با 0/04 که نشان‌دهنده سازگاری مطلوب نظرات نخبگانی در امنیت اقتصادی است.

شکل شماره (۸): اولویت‌بندی پیامدها بر بُعد اجتماعی-فرهنگی امنیت ملی

اولویت‌بندی پیامدها ذیل بُعد فرهنگی-اجتماعی امنیت ملی

همچنان که در قسمت خروجی نرم‌افزار Expert choice، ذیل بُعد اجتماعی-فرهنگی مشخص است، شاخص (R) یعنی، کاهش مقبولیت حاکمیت و ایجاد امواج اعتراضی علیه اقدامات حکومت (گسترش اپوزیسیون داخلی) و نیز شاخص (O) یعنی، کم شدن اقبال عمومی نسبت به کارآمدی دولت، بیشترین اوزان نسبی را به خود اختصاص داده‌اند.

یکی از تأثیرات تحریم نفتی بر بُعد اجتماعی-فرهنگی شاخص R و نیز شاخص O بوده است که بسیاری از خبرگان، این دو شاخص را جزو اولویت‌های مهم در نظر گرفته‌اند. به عقیده نگارندگان، در زمان تحریم نفتی، اگر مردم و جامعه به این نتیجه برسند که مدیران اجرایی با همه توان در راستای تأمین منافع ملت عمل می‌کنند، طبیعتاً از بسیاری از تصمیمات آن‌ها دفاع خواهند نمود،

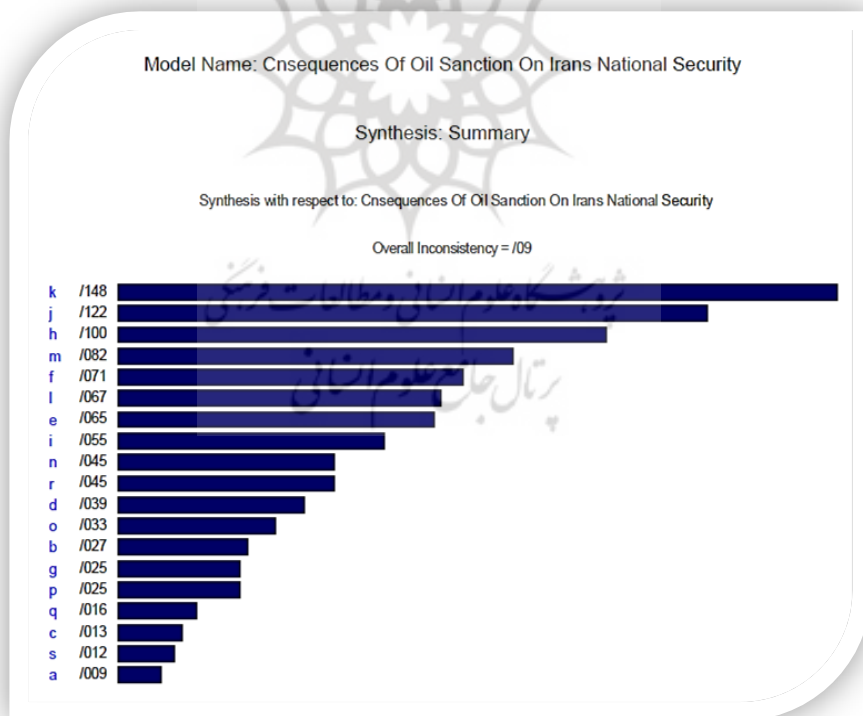
اما اگر در شرایط تحریم، مدیران ارشد، تصمیماتی بگیرند که مطابق با نظرات کارشناسی نباشد و باعث اختلال در شرایط حیات جامعه شود، در چنین وضعیتی امواج اعتراضی جامعه علیه تصمیمات نادرست دولت شکل می‌گیرد که این مسئله باعث کم شدن اقبال عمومی نسبت به کارآمدی دولت خواهد شد و نهایتاً امنیت اجتماعی جامعه به خطر خواهد افتاد.

در ماتریس بُعد اجتماعی-فرهنگی امنیت ملی، میزان ناسازگاری شاخص‌ها برابر 0/05 است که بیانگر وضعیت مطلوب سازگاری میان نظرات خبرگانی است.

تحلیل عمومی شاخص‌ها

مهم‌ترین تأثیرات تحریم نفتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، از نظر خبرگان و نخبگان، در تصویر زیر، شکل شماره (۹) ملاحظه می‌شود.

شکل شماره (۹): اولویت‌بندی پیامدهای تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی در نرم‌افزار Expert choice

جدول شماره (۵): وزن نسبی ابعاد چهارگانه امنیت ملی

اولویت	عنوان معیار (بعد امنیت ملی)	ضریب اولویت
۱	اقتصادی	۰/۵۰۸
۲	سیاسی	۰/۲۴۵
۳	اجتماعی-فرهنگی	۰/۱۵۴
۴	نظامی	۰/۰۹۳

همانطور که در بخش تجزیه و تحلیل داده‌ها ذکر شد، بُعد اقتصادی بیشترین اهمیت را نسبت به ابعاد دیگر دارا است. بنابراین با توجه به افزایش فشار تحریم‌ها و نیز منابع و زمان محدود در دسترس برای مقابله، راهبردهای اقتصادی کارشناسی شده، از مهم‌ترین حوزه‌ها برای تمرکز در جهت مقابله با تحریم‌ها به شمار می‌رود. پس افزایش توان و بنیه اقتصادی با تأکید بر تولید داخل و مسئله رونق تولید گامی مهم در خنثی‌سازی فشار حداکثری تحریم‌های نفتی به شمار می‌رود.

جدول شماره (۶): وزن نسبی تأثیرات تحریم‌ها بر امنیت ملی

اولویت	کد تهدید	ضریب تهدید	موضوع تهدید
۱	K	۰/۱۴۸	اقتصادی
۲	J	۰/۱۲۲	اقتصادی
۳	H	۰/۱۰۰	اقتصادی
۴	M	۰/۰۸۲	اقتصادی
۵	F	۰/۰۷۱	سیاسی
۶	L	۰/۰۶۷	اقتصادی
۷	E	۰/۰۶۵	سیاسی
۸	I	۰/۰۵۵	اقتصادی
۹	N	۰/۰۴۵	اقتصادی

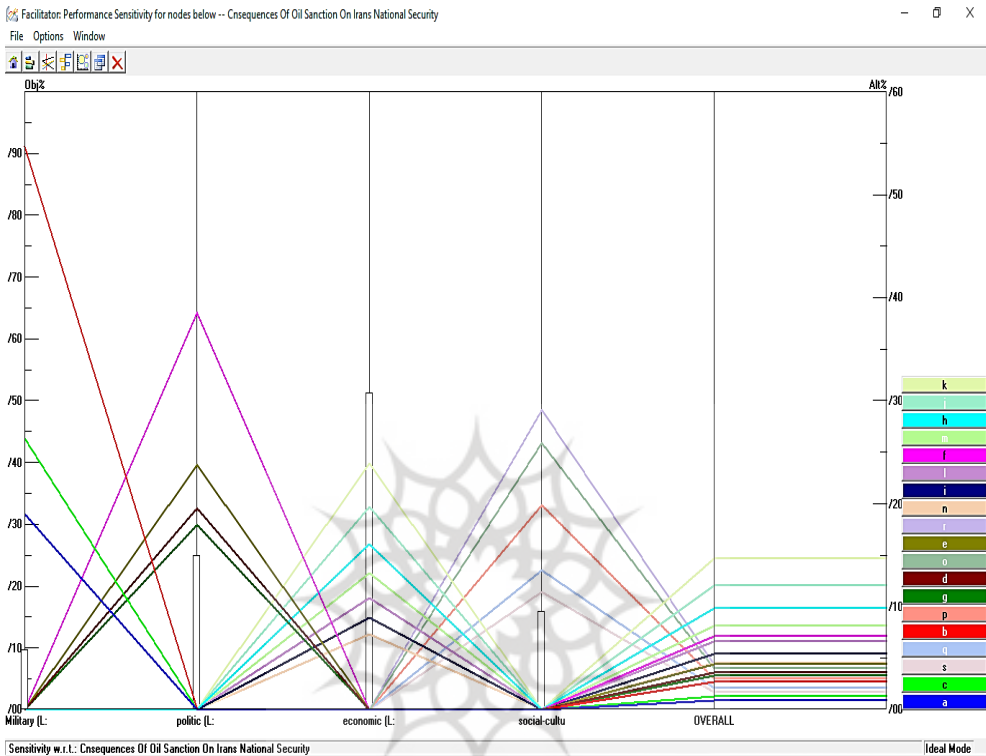
فرهنگی-اجتماعی	۰/۰۴۵	R	۱۰
سیاسی	۰/۰۳۹	D	۱۱
فرهنگی-اجتماعی	۰/۰۳۳	O	۱۲
نظامی	۰/۰۲۷	B	۱۳
سیاسی	۰/۰۲۵	G	۱۴
فرهنگی-اجتماعی	۰/۰۲۵	P	۱۵
فرهنگی-اجتماعی	۰/۰۱۶	Q	۱۶
نظامی	۰/۰۱۳	C	۱۷
فرهنگی-اجتماعی	۰/۰۱۲	S	۱۸
نظامی	۰/۰۰۹	A	۱۹

جدول شماره (۶) نتیجه نهایی اولویت‌بندی تأثیرات و پیامدهای تحریم نفتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است که خروجی روش پژوهش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) را نشان می‌دهد، که در آن اولویت‌بندی نهایی ابعاد امنیت ملی و شاخص‌های ذیل هر بُعد، با تأکید بر اوزان تمامی معیارها و نیز دستیابی به اوزان نهایی، معین می‌شود.

همچنین با توجه به شکل شماره (۹)، نرخ ناسازگاری کلی میان تمامی شاخص‌ها کمتر از 0/1 شده است که بیانگر سازگاری مطلوب روش AHP در موضوع پژوهش حاضر و تأیید آن است. بنابراین بکارگیری روش تحلیل سلسله مراتبی در موضوع این مقاله، اعتبار و روایی لازم را داشته و طبق اصول این روش پژوهش، امکان اتکا به روایی مقاله حاضر وجود دارد.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش، تأثیرات در حوزه امنیت اقتصادی، نسبت به سایر ابعاد، از اهمیت بالاتری برخوردار است و در میان شاخص‌های ذیل این بُعد، شاخص J و K یعنی، کسری بودجه و نیز افزایش تورم ضریب بالاتری را طبق دیدگاه خبرگان به خود اختصاص داده‌اند.

شکل شماره (۱۰): نمودار تحلیل حساسیت تأثیرات تحریم‌های نفتی بر امنیت ملی در نرم‌افزار Expert choice

طبق نمودار تحلیل حساسیت که در شکل شماره (۱۰) بدان اشاره شد، میزان حساسیت هر یک از معیارها در آن مشخص شد، به طوری که می‌توان نسبت تغییرات ده معیار ابتدایی پژوهش را بر طبق ضرایب مؤلفه‌های مختلف در پژوهش سنجید.

نتیجه‌گیری

با پیروزی انقلاب اسلامی، آمریکا و اتحادیه اروپا از جهات مختلف تلاش کردند تا منافع انقلاب اسلامی را در ابعاد گوناگون محدود سازند، به طوری که این مسئله گاهی با تهدیدات نظامی، گاهی با تحریم‌های اقتصادی، تجاری، نفتی و گاهی هم با ترور شخصیت‌های مهم جمهوری اسلامی صورت می‌پذیرفت. اما در سال‌های اخیر شاهد این بودیم که تحریم‌های اقتصادی و نفتی در اولویت اول

راهبردهای مبارزه غرب علیه جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت. در این راستا، لزوم پرداختن به مسئله بررسی تأثیرات و پیامدهای تحریم‌ها با هدف دفاع در مقابل حملات اقتصادی و تحریمی امریکا و اتحادیه اروپا مبرهن است. همان‌طور که در پژوهش حاضر مطرح شد، تأثیرات و پیامدهای تحریم‌ها با تأکید بر مسئله نفت را در گام اول باید با تأکید بر امنیت ملی ایران سنجید، چراکه امنیت را باید مقدم بر مسائل دیگر در تحلیل نمود. به همین جهت در این مقاله، پیامدهای تحریم نفتی را در ابعاد اصلی امنیت ملی که عبارت آند از: بُعد نظامی، بُعد اقتصادی، بُعد سیاسی و بُعد اجتماعی-فرهنگی، با بهره‌مندی از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، تحلیل و بررسی نموده‌ایم. نتایج تحقیق طبق جدول شماره (۵) به ما نشان می‌دهند که بُعد اقتصادی امنیت ملی در اولویت اول قرار گرفته و ابعاد سیاسی، فرهنگی-اجتماعی و نظامی به ترتیب اولویت‌های دوم تا چهارم را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین در خصوص زیر مؤلفه‌های ابعاد امنیت ملی نسبت به پیامدها، همان‌طوری که در شکل شماره (۹)، جدول شماره (۶) و شکل شماره (۷) آمده است، تأثیراتی نظیر: افزایش تورم، کسری بودجه، کاهش توان ارزآوری کشور، افزایش توجه به سیاست‌های مالیاتی به‌عنوان راهی مانا و جایگزین با درآمد حاصل از فروش نفت، افزایش خوداتکایی به ترتیب اولویت‌های اول تا پنجم را به خود اختصاص داده‌اند. در پایان می‌توان ادعا نمود که جدول شماره (۶) می‌تواند راهنمای مطلوبی برای بسیاری از سیاست‌گذاران و مدیران اجرایی کشور باشد، به‌طوری‌که در شرایط کنونی، با اختصاص بودجه و سرمایه انسانی متناسب با اولویت‌های به‌دست‌آمده، می‌توان به دفاع در برابر حملات اقتصادی، تجاری و نهایتاً تحریمی امریکا علیه نظام جمهوری اسلامی ایران پرداخت.

منابع و مأخذ

۱. آذربایجانی، کریم؛ طیبی، سیدکمیل؛ صفادگریری، حلیمه (۱۳۹۴). اثر تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده و اتحادیه اروپا بر تجارت دوجانبه ایران و شرکای عمده تجاری آن: کاربرد مدل جاذبه. فصلنامه تحقیقات اقتصادی، شماره ۱۱۲، ۵۳۹-۵۶۲.
۲. افتخاری، اصغر (۱۳۹۵). امنیت اجتماعی شده در سیره نبوی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۳. بختیاری، حسین، صالح نیا، علی (۱۳۹۷). اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی. فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی. دوره ۸، شماره ۲۷.

۴. تریف، تری و دیگران(۱۳۸۳). مطالعات امنیتی نوین(علیرضا طیب و وحید بزرگی، مترجمان). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۵. رشیدی، مهناز(۱۳۹۵). تحریم‌های نفتی ایران از منظر حقوق بین‌الملل. تهران: شهر دانش.
۶. صادقی زیازی، حاتم؛ بقائی برزآبادی، افسانه(۱۳۹۴). آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی هوشمند در چارچوب قطعنامه‌های شورای امنیت با تأکید بر تدارکات در صنعت نفت ایران. فصلنامه حقوق بین‌المللی، شماره ۵۳، ۱۶۱-۲۱۰.
۷. طغیانی، مهدی، درخشان، مرتضی(۱۳۹۳). تحلیل عوامل تأثیرگذاری تحریم‌های اقتصادی بر ایران و راهکارهای مقابله با آن، فصلنامه راهبرد. شماره ۷۳، ۱۱۵-۱۴۶.
۸. عزیزنژاد، صمد؛ سیدنورانی، محمدرضا(۱۳۸۸). بررسی آثار تحریم بر اقتصاد ایران با تأکید بر تجارت خارجی. فصلنامه مجلس و راهبرد، شماره ۶۱، ۱۶۵-۲۱۰.
۹. قاسمی، بهزاد(۱۳۸۷). تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر رفتار سیاسی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه آفاق امنیت، شماره ۴۵، ۱۴۲-۱۶۷.
۱۰. مختاری هشی، حسین(۱۳۹۴). تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر عوامل قدرت ملی؛ با تأکید بر تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل علیه ج.ا.ایران. فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۳۸، ۱۳۴-۱۷۳.
۱۱. مشیری، توحید(۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر بر فرایند بودجه سالانه کشور بر اساس روش تحلیل سلسله مراتبی.(پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه ارومیه، تهران، ایران.
۱۲. میرزایی، افشین، صاحب فصول، سید محمدحسین، الهیاری پور، علی(۱۳۹۴). از سرانجام یک مسیر؛ گزارش ناخوانده. قم: انتشارات مجد اسلام.
۱۳. ماندل، رابرت(۱۳۸۷). چهره متغیر امنیت ملی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۴. مؤمنی، منصور(۱۳۸۵). مباحث نوین تحقیق در عملیات. دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران.
۱۵. ولدان زرقانی، احسان(۱۳۹۷). بررسی چگونگی اثرگذاری تحریم‌های صنعت نفت و گاز بر متغیرهای کلان اقتصادی کشور با پافشاری بر مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت. پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی، شماره ۵، ۱۲۱-۱۴۶.
۱۶. بیانات آیت‌الله خامنه‌ای(۱۳۹۸). دیدار با مجمع عالی فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
۱۷. بیانات آیت‌الله خامنه‌ای(۱۳۹۸). سخنرانی در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی رحمه‌الله.
18. Saaty, t.l.(1980). The analytic hierarchy process. New York: McGrow Hill.
19. Forman, E.H. (1985). "Decision Support for Executive Decision Makers". Informationstrategy: The Executive's Journal.vol. 4. Pp. 4-14.
20. Carter, Barry E; "International Economic sanctions: Improving the Erin Day"; Economic Sanctions Imposed by the United State against Specific countries, CRS Report for Congress, 1992.
21. Hufbauer, G.C., Schott, J., Elliott, K. and Oegg, B.; Economic sanctions reconsidered; Peterson Institute for International Economics, Washington, D.C., 2007.
22. Morgan, T.C., Bapat, N. and Krustev, V.; "The Threat and Imposition of Economic Sanctions, 1971-2000"; Conflict Management and Peace Science, 26 (1), 2009.

23. Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Second Edition, Boulder CO: Lynne Rienner, 1991.
24. Augustus Richard Norton, "The Security Legacy of the 1980s and the Third World" in Tomas G. Weiss and Meryl A. Kessler, *Third World Security in the Post-Cold War Era*, Boulder CO: Lynne Rienner, 1991.
25. Drury, A. Cooper (2005), *Economic Sanctions and Presidential Decisions: Models of Political Rationality*, London: Palgrave Macmillan.

